

**SECTION 1
ECONOMIC LAW;
ECONOMIC PROCEDURE LAW**

**СЕКЦІЯ 1
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО;
ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i11.p5>

ВЕКСЕЛЬ, ЯК СЕГМЕНТ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

*Крамаренко Карина Ігорівна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

У роботі проаналізовано особливості обігу векселю в Україні. Зазначено його види та ознаки, які зумовлюють його перевагу на ринку цінних паперів. Виокремлено простота обігу векселю, а також ряд позитивних та негативних ознак які з цього випливають. Доведено універсальність застосування векселів у різних сферах економічного життя, зокрема завдяки широкому спектру своїх функцій та властивостей. Визначено перспективи використання векселю у малому та середньому бізнесі з метою подолання потенційних корупційних злочинів у цій сфері. Також запропоновано використання векселів з метою вирішення проблеми нестачі грошових коштів у різних суб'єктах господарювання, зокрема в аграрному секторі у сезонні періоди роботи. Наведено переваги використання векселю у порівнянні із кредитними коштами, як основної запоруки успішного ведення бізнесу в Україні та запропоновано механізм поступового впровадження вексельного обігу. Зазначено основні та типові злочинні схеми обігу векселів в державі, запропоновано шляхи подолання та подальшого контролю державою.

Ключові слова: вексель, вексельне право, цінні папери, емітент, переказний вексель, простий вексель, акцептування, бізнес, економіка, кошти, вексельний обіг, боржник, векселедержатель, набувач векселю.

Kramarenko K.I. Bill as a segment of the Ukrainian securities market. The paper analyzes the peculiarities of circulation of a bill in Ukraine. The types and attributes that are prevailing on the securities market are indicated. The simplicity of the circulation of a bill and a number of positive and negative signs which follow from this sign are singled out. The universality of the use of bills in various spheres of economic life, in particular due to a wide range of its functions and properties, has been proved. The prospects of using a promissory note in small and medium business with the purpose of overcoming potential corruption crimes in this area are determined. Also, the use of bills was proposed to address the problem of lack of funds in various economic entities, in particular in the agricultural sector during seasonal periods of work. The advantages of using a bill in comparison with credit funds are presented as the main guarantee of successful business conduct in Ukraine and the mechanism of gradual introduction of a bill circulation is offered. The basic and typical criminal schemes of circulation of bills in the state are indicated, ways of overcoming and further control by the state are offered.

Key words: bill of exchange, bill of exchange, securities, issuer, bill of exchange, simple bill, acceptance, business, economy, funds, bill of exchange, debtor, bill of exchange, holder of a bill.

Постановка проблеми. Ринок цінних паперів України перебуває на етапі свого розвитку та становлення. Він займає значну частину сегменту української економіки. Серед багатьох видів цінних паперів, які на сьогодні існують, особливу актуальність набувають саме векселі. Адже із стрімким розвитком економічних відносин виникає брак обігу коштів в середині держави, а отже зростає попит на впровадження розрахунку векселями. Такий вид платежу зумовлюючи його специфіку та стрімкий розвиток, має регулюватись державною у відповідному порядку, проте стрімкий прогрес вексельного обігу в державі не знайшов ще досконалого нормативного регулювання, що у свою чергу зумовлює виникнення протиріч при його використанні.

Аналіз останніх джерел та публікацій: Харун О.А. та Дубицька О.В. у своїй роботі «Перспективи розвитку вексельного обігу в Україні» визначили основні фактори вексельного обігу, узагальнили основні проблеми та перспективи розвитку векселя, як основного виду цінного паперу. Манівчук В.Д. у своїй роботі «Перспективи розвитку вексельного обігу в Україні» дослідив перспективи розвитку вексельних операцій, розробив практичні рекомендації щодо поширення вексельних засобів платежів у економічному житті держави. Кобин К.В. у своїй роботі «Деякі проблеми сучасного регулювання вексельного обігу в Україні на підставі зарубіжного досвіду про міжнародний вексельний обіг» визначила проблеми удосконалення порядку використання векселів, зазначила основні перспективи застосування векселів у господарській діяльності держави. Гамза В. А. у своїй роботі «Безпека банківської діяльності» визначено потенційні ризики під час здійснення банківської діяльності, досліджено найбільш типові схеми шахрайства у банківській сфері та запропоновано шляхи протидії злочинним діям та схемам, в тому числі і на прикладі використання векселів у банківській діяльності.

Постановка завдання: Метою роботи є аналіз особливостей обігу векселів в Україні, визначення його сутності та порядку використання в Україні, висвітлення основних проблем у регулюванні державою використання векселів та надання пропозицій щодо вдосконалення обігу векселів із врахуванням сучасного розвитку економічної системи України.

Виклад основного матеріалу. Вексель є одним з найефективніших засобів платежу. Протягом багатьох років використання такого виду

розрахунків було не популярне серед інших видів економічних платежів, проте даремно. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV вексель – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю)[1]. Загальне регулювання здійснюється також Законом України «Про обіг векселів в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2374-III. На українському ринку цінних паперів застосовується переважно два види векселів, це простий та переказний. Простим векселем можна вважати борговий цінний папір, який містить просте зобов'язання векселедавця виплатити певну суму грошей при настанні певного часу. Переказним векселем можна вважати борговий цінний папір яке містить нічим не обумовлене письмове розпорядження кредитора, яке адресоване безпосередньо боржнику, про те щоб останній виплатив за вимогою у день вказаний у векселі певну суму коштів на користь певної особи. Тобто, як слушно зазначає науковець Кобин К.В., основна відмінність цим двох видів векселів полягає у тому, за переказним векселем платником може виступати не векселедавець, а інша особа, яка після акцепту переказного векселя бере на себе зобов'язання із сплати за ним.[2,с.88].

Аналізуючи властивості вексельної системи платежу варто виокремити ряд позитивних ознак, які значною мірою спрощують ведення господарчих форм розрахунків незважаючи на обов'язковість дотримання усіх формальних вимог при його заповненні. По – перше, варто відмітити простоту обігу цього виду цінного паперу. Адже, випускатись він може у паперовій формі із дотриманням необхідного порядку та форми заповнення без обов'язку звернення до реєстратора щодо його надання. Проте, якщо подивитись на цю властивість векселів з іншого боку то така форма випуску позбавлена належної форми контролю за обігом векселів у державі. Вважаємо, що з метою контролю економічної діяльності в державі та дотримання прав та інтересів кожного із учасників вексельної форми розрахунку, необхідно впровадити єдиний державний реєстр обігу векселів в Україні.

По – друге, досить широка сфера застосування векселів, що зумовлює його універсальність як форми платежу. Зокрема, на сьогодні векселі використовують окрім господарських форм

розрахунків у бюджетній та податковій сфері. Також вексель має місце застосуванню як на товарному та і на фондовому ринку, що також підкреслює його універсальність та виступає у розрахункових та інвестиційних відносинах. Окрім цього, вексель за своєю суттю виконує одразу функції цінного паперу, боргового зобов'язання та платіжного інструменту. Відповідно до цих рис вексель може виступати як предмет договору купівлі – продажу, форма заборгованості, виконує покладені функції як платіжного інструменту, а також як орденський цінний папір сприяє зменшенню дебіторсько – кредиторської заборгованості [3, с.519–520].

По-третє, визначаючи усі особливості обігу векселів варто розширити та запроваджувати таку форму розрахунку серед малого та середнього бізнесу в Україні. Адже його використання зумовить вирішення низки проблем, які на сьогодні існують в українському бізнесі. Зокрема, це істотна можливість подолати корупційні фактори у бізнесі та вирішити одвічну проблему нестачі обігових коштів, особливо це актуально у аграрному секторі України.

Варто також зазначити роль векселя у зовнішньо економічній діяльності. Відповідно до ст.9 Закону України «Про обіг векселів в Україні», зазначається можливість використання векселів у іноземній та національній валюті при розрахунку із іноземними особами за зовнішньоекономічними договорами. Така властивість векселю значно розширює коло його використання, а отже визначально забезпечує розвиток зовнішньоекономічної діяльності українського бізнесу в державі.

Окремою особливістю векселя варто виділити наявність солідарної відповідальності у всіх осіб, які підписали його. Це істотно підвищує його ліквідність через стягнення за підписаним векселем з найбільш платоспроможних зобов'язаних за таким векселем осіб на користь векселедержателя. Вексель сплачується виключно у грошовій формі та зобов'язує здійснення оплати боржником добровільно або через суд. Тобто на особу яка має сплатити кошти за векселем все одно покладається обов'язок виконання такого зобов'язання. Також варто зазначити, що окрім обов'язку сплати за таким видом цінного паперу предмет зобов'язання (товари, роботи чи послуги) за які сплачуються кошти має бути виконаним, виготовленим або поставленим на момент здійснення оплати.

Сьогодні тенденція розвитку економічних відносин в Україні зумовлюють популяризацію використання векселю, як засобу платежу проте активне його запровадження в економіці одразу вказує на низку законодавчих колізій та проблем

його використання, які мають бути вирішені при побудові сучасної та ефективної економічної системи в Україні.

Проблема нестачі грошових коштів виникала у будь якого суб'єкта господарювання протягом здійснення своєї діяльності та досить часто ставала причиною банкрутства такого підприємства. Залучення кредитних коштів як панацея від банкрутства часто ставала неможливістю юридичної особи сплатити свої зобов'язання, адже швидкий ріст відсотків по кредиту за користування чужими коштами зумовили зниження популярності використання кредитних ресурсів, проте потреба у додаткових коштах все ж таки залишається і є завжди актуальною на економічному ринку України. Вирішення цієї проблеми можливе із широким запровадженням векселів у малий та середній бізнес. Адже використання векселів знизить вартість кредитних ресурсів. Заміна реальних коштів, які надаються, як кредит можливо замінити вексельними гарантіями банку, що знизить відсоток запозичених коштів майже у двічі. Проте впровадження таких тенденцій має відбуватись поступово та з дотриманням необхідних умов зокрема: підтримка високої тенденції використання векселів та організація вексельних програм. Впровадження нових банківських продуктів на економічному ринку України таких як авального та акцептного кредитування також зіграє на користь українському бізнесу та зумовить зниження відсотків по кредиту за рахунок авальювання векселя та надання кредиту з метою оплати наступного векселя в договорі. Безінфляційна властивість векселю є ключовим фактором у порівнянні із звичайним грошовим кредитом та вказує на його переваги. Тож запровадження та поширення банками обігу банківських та корпоративних векселів, а також розробка банками спеціальних умов та програм погашення заборгованості зумовить пожвавлення української економіки та бізнесу зокрема. Реалізація цих положень можлива лише із внесення змін до законодавства, що регулює діяльність у цій сфері відповідно до Женевських конвенцій 1930 року, а також зміна системи оподаткування щодо операцій із векселями. Важливу роль на шляху до позитивних тенденцій української економіки та ринку цінних паперів необхідно підвищувати рівень правової обізнаності осіб залучених у бізнес, роз'яснювати та заохочувати використання цінних паперів, зокрема векселів у свої діяльності.

Проте окрім залучення до активності використання векселів варто зазначити про високий рівень розвитку злочинності у сфері обігу векселів. Одним з найпоширеніших форм

шахрайства у сфері обігу векселів є видача простого векселя без будь якого наміру його оплатити. Векседавець за такою схемою, у більшості випадків, просто не має коштів для його оплати і завідомо видає вексель розраховуючи на довіру векселеотримувача. Для підтримки довіри осіб та підвищення їх кількості злочинці використовують назви зареєстрованих ними організацій із співзвучними за назвою або виглядом інших великих підприємств або організацій. Також у більшості випадків злочинці користуються низькою обізнаністю осіб, яких вводять в оману та користуються їхньою довірою та легковажністю. Проте придбання незабезпечених векселів не завжди є результатом омани покупця. Відомо чимало фактів, коли організації, у тому числі кредитні, навмисне набувають такі векселі в обмін на реальні цінності. Мова йде про спеціально створювані ситуації умисного банкрутства, коли керівництво організації попросту розкрадає кошти акціонерів і вкладників.

Дослідник Гамза В.А. зазначає таку схему виведення активів кредитної організації: недобросовісні керівники банків реалізують високоліквідні цінні папери які належать юридичній особі, виручені грошові кошти викрадають і номінально заміщують реальні активи неліквідними (незабезпеченими) цінними паперами, у тому числі векселями фірм-одноденок, яких потім вже складно притягнути до відповідальності [4, с.224]. На нашу думку подолання такої проблеми можливо лише при підвищенні державного контролю за системою вексельних розрахунків, розроблення ефективного механізму протидії таким порушенням. Більшість ошуканих осіб, які не отримали боргові кошти за векселям в більшості випадків йдуть захищати свої права та інтереси до поліції та суду. Особи прагнуть окрім пошуку злочинців як найшвидше повернути втрачені кошти та захистити свої майнові права. Погоджуємось з думкою дослідниці Манівчук В.Л. про те, що уніфікація вексельної системи та судової практики з цього питання дозволила б швидко та ефективно вирішувати подібні справи на етапі як досудового розслідування та і під час судового захисту своїх прав та інтересів учасників вексельних відносин [5, с. 933]. Враховуючи значний розвиток вексельних відносин сьогодні, ризик зловживань довірою осіб залучених у вексельний обіг значно підвищується та потребує врегулювання. Держава має виробити чітких механізм захисту осіб та притягнення до відповідальності винних осіб. Необхідно вдосконалити нормативне закріплення обігу векселів та регламентувати процедуру державної реєстрації обігу векселів, що у свою чергу

гарантувало б випущення векселів лише тими банками та юридичними особами які є платоспроможними. Окрім цього одним із механізмів захисту майнових прав варто зазначити обмеження випуску векселів сумою статутного фонду, резервного фонду або вартості чистих активів. Також варто запровадити механізм захисту постраждалої особи від уникнення відповідальності особи, яка порушила права та інтереси іншої особи, зокрема це можливість арешту майна відповідача; відсутність права відповідача вимагати перенесення справи щодо опротестованого векселя; можливість розгляду позову за відсутності відповідача. Також варто запровадити ліквідність вторинного ринку. Така ліквідність буде надавати впевненість інвестору у можливості продажу векселя та повернення своїх коштів за його бажанням та у зручний для нього час. Окрім цього варто переглянути систему та умови оподаткування операцій з векселями. За такої системи векселі будуть емітувати виключно з установ із високою платоспроможністю, а отже і ліквідність таких векселів буде високою. Запровадження механізму захисту осіб сприяло б популяризації векселя в економіці, підвищення довіри та надійності до такого засобу платежу.

Висновки. Отже, аналізуючи усі ознаки векселя варто зазначити що така форма розрахунку у сучасних економічних умовах є досить привабливою проте через недостатню правову обізнаність осіб – учасників та низку прогалин у нормативно – правовому регулюванні у громадян виникає недовіра до такого засобу платежу. Стрімкий розвиток економічних відносин не завжди відповідає наявності у достатній кількості обігу грошових коштів у суб'єктів підприємницької діяльності та інших. Вирішити таку проблему може широке запровадження вексельної форми платежу, адже проста форма випуску, широка сфера застосування та універсальні властивості можуть впевнено зайняти лідируюче місце серед інших видів цінних паперів в Україні. Проте з метою розвитку малого та середнього бізнесу в Україні державі необхідно вирішити низку питань, які стримують розвиток такої форми платежу в Україні. Такими ключовими проблемами є вироблення механізму захисту осіб чий майнові права були порушені під час вексельного обігу та вдосконалення механізму притягнення до відповідальності винних осіб. Зокрема пропонується вдосконалити інститут відповідальності винних осіб шляхом запровадження обмеження випуску векселів сумою статутного фонду, можливість арешту майна відповідача; відсутність права відповідача вимагати перенесення справи щодо

опротестованого векселя; можливість розгляду позову за відсутності відповідача, створення ліквідності вторинного ринку. Також поширення вексельної форми розрахунку у порівнянні із залученням кредитних коштів є більш економічно вигідною та доцільною для українського бізнесу через низку свої переваг, зокрема безінфляційності, що має безсумнівно широко застосовуватись в

Україні. Запровадження спеціальних програм та умов погашення таких векселів, зміна системи оподаткування зумовить істотне пожвавлення економіки держави. Застосування запропонованих механізмів та підвищення правової обізнаності учасників вексельного обігу призведе до поліпшення економічної ситуації в країні та полегшить ведення бізнесу в Україні.

Література:

1. Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
2. Кобин К. В. Деякі проблеми сучасного регулювання вексельного обігу в Україні на підставі зарубіжного досвіду про міжнародний вексельний обіг / К. В. Кобин. // Науковий вісник УжНУ. – 2017. – С. 84–91.
3. Харун О. А. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ / О. А. Харун, О. В. Дубицька. // Економічні науки. – 2017. – №6. – С. 518–522.
4. Гамза В. А. Безопасность банковской деятельности : учебник для вузов / В. А. Гамза, И. Б. Ткачук, И. М. Жилкин. — 3-е изд., пер. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2014. — 513 с.